

ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА ФРАНЦІЇ В ПІДТРИМАННІ ЯДЕРНОЇ БЕЗПЕКИ

У даній статті автор дослідив історичний процес створення ядерної зброї ядерних країн Європейського Союзу, таких як Великої Британії та Франції. Діяльність країн у підтриманні ядерної безпеки шляхом підписання різного роду договорів щодо скорочення зброї масового знищенння та запобіганню загроз i викликів у системі забезпечення ядерної безпеки.

Ключові слова: Велика Британія, Франція, ядерна безпека, «ядерний клуб», виклики, ядерне роззброєння, «стримуючий фактор».

В данной статье автор исследовал исторический процесс создания ядерного оружия ядерных стран Европейского Союза, таких как Великобритания и Франции. Деятельность стран в поддержании ядерной безопасности путем подписания различного рода договоров по сокращению оружия массового уничтожения и предотвращения угроз и вызовов в системе обеспечения ядерной безопасности.

Ключевые слова: Великобритания, Франция, ядерная безопасность, «ядерный клуб», вызовы, ядерное разоружение, «сдерживающий фактор».

In this article the author investigated the historical process of creating nuclear weapons of nuclear European Union countries such as Great Britain and France. Activities in support of nuclear safety by signing various agreements to reduce proliferation and prevention of threats and challenges in the system of nuclear safety.

Key words: United Kingdom, France, nuclear safety, «nuclear club», challenges, nuclear disarmament, «deterrent».

Тема статті є актуальною, оскільки глобалізація світових процесів, поряд із позитивним впливом на розвиток людства, стала джерелом фундаментальних змін, що відбуваються у світі міжнародної безпеки. Ні для кого не є секретом, що ядерна зброя є одним із найважливіших факторів, що підриває стабільність та безпеку в усьому світі.

Усвідомлюючи свою відповідальність у справі підтримання міжнародного миру і безпеки, враховуючи зобов'язання кожної країни як держави-членів Організації Об'єднаних Націй надавати допомогу ООН у діях, що провадяться відповідно до Статуту ООН та інших організацій, кожна держава повинна розглядати участь у міжнародних інститутах із підтримання міжнародної безпеки, у тому числі і ядерної, як важливу складову своєї зовнішньої політики.

З огляду на новизну запропонованої теми, основними джерелами для написання цього дослідження стали періодичні видання, аналітичні статті російських політологів, інтерв'ю європейських посадовців, а саме інтерв'ю міністра оборони Сполученого Королівства М. Портлло [6], прем'єр-міністра Великобританії Тоні Блера [10], президента Франції Жака Ширака [11], стаття російського політолога Т. М. Андреєва [3].

Е. В. Волков [5] підкреслює важливість практичних методів формування культури безпеки в атомній енергетиці. Г. А. Осипов [7] та В. П. Стародубов [8] основну увагу звертають саме на процес нерозповсюдження ядерної зброї, оскільки відомо, що зворотна тенденція призведе до знищенння людства. У цьому контексті слід відзначити праці А. І. Шевцова [2], А. Г. Арбатова [4], С. М. Пік [1].

Метою даної статті є висвітлення суті діяльності ядерних країн ЄС у забезпеченні, визначення можливих викликів та загроз ядерній безпеці на терені Європейського Союзу, так і у світі в цілому.

Виходячи з цієї мети, можна визначити такі завдання роботи:

- 1) висвітлити процес створення зброї масового знищенння на території Великої Британії та Франції;
- 2) класифікувати особливості актуальних загроз i викликів у системі забезпечення ядерної безпеки;
- 3) проаналізувати діяльність обох країн щодо скорочення власного ядерного потенціалу та заохочення на такий крок інших стратегічно-важливих країн даної проблематики;

Починаючи з 1970 року, у всьому світі діє Договір про непоширення ядерної зброї (ДНЯЗ), який позначає ядерні держави i регулює коло їх відповідальності стосовно наявного в них зброї.

Згідно з угодою, статус ядерних держав отримали США, Британія, Франція, Китайська Народна Республіка та СРСР (зараз Росія як правонаступниця). Саме в цих державах випробувальні вибухи були здійснені до 1967 року, тому вони офіційно увійшли до «ядерного клубу». Оскільки автора цікавлять лише ядерні країни Європейського Союзу, то надалі підтримання ядерної безпеки буде розглядатися з боку Великої Британії та Франції.

Отже, ядерна зброя обох країн створювалася під впливом різних чинників, оскільки Велика Британія формувала свій ядерний потенціал спільно зі США, а Франція в союзництві з Італією та ФРН.

До розробки ядерної зброї в Великобританії приступили напередодні Другої Світової війни. Із кінця 1940 року Англія і США стали обмінюватися інформацією з теорії створення атомної бомби. Після укладення Квебекської угоди (угода про заборону передачі будь-якої інформації про ядерну енергію третім країнам, у тому числі Франції) у 1942 році, ці роботи стали вестися спільними зусиллями в місті Лос-Аламос, США [6].

Після зміни політики керівництва Сполучених Штатів, за кілька місяців до закінчення війни англійський уряд вирішив приступити до створення власної ядерної зброї. У літку 1945 року прем'єр-міністр К. Еттлі створив надсекретний комітет <ГЕН-75> із планування і будівництва об'єктів для виробництва атомних бомб. Еттлі вважав, що без власного атомної зброї Англія потрапила б цілком у залежність від США, які прагнули монополізувати атомну зброю і домагалися перегляду Квебекської угоди [1].

Після невеликих дискусій передачі секретних матеріалів із виготовлення ядерної зброї, Сполучені Штати погодилися надати Англії додаткову інформацію щодо реакторів, виробництва плутонію і методів виявлення ядерних вибухів. Але після створення Північноатлантичного союзу британський уряд дав дозвіл на розміщення на своїй території 20 атомних бомб і підрозділів американських стратегічних бомбардувальників. Із цього часу Великобританія майже завжди підтримує США в питаннях ядерної політики НАТО [5].

Із накопиченням великої кількості зброї масового ураження, Велика Британія, як і інші країни, задумалася про небезпеку, яку несе ця зброя, і 5 серпня 1963 року в Москві представниками СРСР, США і Великобританії було підписано Договір про заборону випробувань ядерної зброї у атмосфері, в космічному просторі і під водою. Договір мав справді універсальний характер: він був відкритий для підписання всіма державами, і будь-яке з них могло до нього приєднатися [2].

У преамбулі проводиться зв'язок між припиненням випробувальних вибухів ядерної зброї та досягненням угоди про загальне і повне роззброєння під суворим міжнародним контролем. Кожен з учасників зобов'язався не проводити будь-які випробувальні вибухи ядерної зброї та інші ядерні вибухи в трьох середовищах: в атмосфері; за межами атмосфери,

включаючи космічний простір; під водою, включаючи територіальні води та відкрите море.

Із таким успіхом 1 липня 1968 року був підписаний Великою Британією Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, Договори про демілітаризацію окремих територіальних просторів. У цю групу входять: Договір про Антарктику 1959 р., Договір про космос 1967 р., Договір про заборону розміщення на дні морів і океанів і в його надрах ядерної зброї та інших видів зброї масового знищенння 1971 р. До цієї групи договорів належать договори щодо без'ядерних зон у Латинській Америці (Договір Тлателолко, 1967 р.), і в південній частині Тихого океану (Договір Раратонга, 1985 р.).

10 квітня 1972 року було підписано Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсичної зброї та про їх знищенння, а також у січні 1993 року – Конвенцію про заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування хімічної зброї та про її знищенння [7].

Політична влада Великої Британії щодо ядерного роззброєння поділилася на 2 табори: прихильників та противників. Прихильники вважають, що за 50 років свого існування британська ядерна зброя не відіграла жодної ролі в минулих військових конфліктах, Британія не отримала жодних переваг від володіння зброєю масового ураження. Якщо Британія відмовиться від ядерної зброї, стверджують вони, її безпека не зменшиться. Запаси плутонію повинні бути скорочені до мінімально необхідного рівня для існуючих СЯС – одна тонна або менше. Надмірна кількість повинна перебувати під міжнародним контролем. Британія не повинна надалі виробляти і набувати тритій для військових цілей. Національні лабораторії не повинні далі підтримувати можливості створення нових боєзарядів. Їм слід переключитися на перевірку та інші аспекти контролю за ядерною зброєю, роззброєнням і перебудувати свою роботу на користь цивільних галузей [10].

Що стосується противників, то ще за часів прем'єрства М. Тетчер висунула концепцію, головною «родзинкою» якої було положення про те, що в сучасному світі ядерна зброя відіграє роль стримуючого фактору і гарантує збереження миру. Противники вказують, що процес ядерного роззброєння може звести на нівіце ефект «стримування», який значною мірою утримував світ від війни протягом другої половини ХХ століття [8].

Навряд чи можна сумніватися, що перераховані вимоги прихильників ядерного роззброєння не будуть виконані. Але не можна не враховувати значного впливу авторитетних громадських організацій Великобританії на політику парламенту й уряду. У даний час це єдина ядерна держава із сильним антиядерним громадським рухом.

Найбільш стримана ядерна політика країни, порівняно з іншими державами – офіційними членами «ядерного клубу», може розглядатися як наслідок постійного тиску супротивників ядерної зброї у світі й у Великобританії в тому числі [3].

Дещо інша ситуація склалася у Франції. До початку 1950-х років французьке військово-політичне керівництво не мало планів створення власної ядерної зброї і повністю покладалося на гарантії США. Аж до 1954 року ядерна програма Франції перебувала у фазі мирних науково-дослідних робіт. У 1952 році був прийнятий закон Гайар – перший п'ятирічний план розвитку атомної промисловості країни, що носив суто мирний характер.

У 1957 році французький міністр оборони Жак Шабан-Дельмас запропонував ФРН та Італії утворити «ядерно-стратегічне співтовариство», услід за чим міністрами оборони трьох країн були підписані відповідні угоди.

Засумнівавшись у союзницьких гарантіях США в галузі ядерної безпеки, а також побоюючись втягування Франції в конфлікт, який усупереч її інтересам міг бути розв'язаний, влада Франції прийшла до висновку, що П'ятій республіці слід самостійно забезпечувати свою безпеку.

Розробкою французької ядерної доктрини займалися провідні військові теоретики, які незабаром розробили концептуальні положення національної доктрини, що отримала назву «стремування слабким сильного». Основна її суть полягала в ідеї, що більш слабкий суб'єкт міжнародних відносин у військовій галузі, котрий володіє ядерним потенціалом може шляхом погрози його застосування по великих містах стимати сильного агресора від розв'язання війни або конфлікту [4].

Перший випробувальний вибух французького ядерного вибухового пристрою був проведений на полігоні Регган 13 лютого 1960 року.

Франція займала особливу позицію щодо договорів, вироблених за активного сприяння СРСР, США і Великобританії у 1960-і роки, не беручи участі ні в Московському договорі 1963 року, ні в Договорі про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) 1968 року. Франція проводила випробувальні вибухи в атмосфері до 1975 року, а до ДНЯЗ приседнала лише в 1992 році. Додатковий протокол І до Договору про заборону ядерної зброї в Латинській Америці (Договір Тлателолко) був введений Францією в дію лише в 1992 році (останньою з позарегіональних держав, чия підтримка була необхідна для введення Договору в дію в повному обсязі).

ЛІТЕРАТУРА

1. Пик С. М. США – Велика Британія : «особливі відносини» / С. М. Пик. – К. : Знання, 2006. – 283 с.
2. Шевцов А. И. Зброя масового уражения : тенденции разъединения / А. И. Шевцов. – Дніпропетровськ : ДФ НІСД, 2004. – 125 с.
3. Андреева Т. Н. Безопасность Западной Европы и независимые ядерные силы Великобритании и Франции / Т. Н. Андреева // МЭиМО. – 2004. – № 1. – С. 51–61.
4. Арбатов А. Г. Сокращение ядерного оружия и стратегическая стабильность / А. Г. Арбатов / Центр по изучению проблем разоружения, энергетики и экологии при МФТИ, 2004 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.armscontrol.ru/course/lectu/htm>.
5. Волков Э. В. Практические методы формирования культуры безопасности в атомной энергетике / Э. В. Волков // III Международная конференция ГП «НАЭК» «Энергоатом» «Культура безопасности на АЭС Украины», Киев, 27–28 сентября 2006. – 76 с.
6. Интервью министра обороны Соединенного Королевства М. Портілло // Независимое военное обозрение. – 1996. – 14 ноября.
7. Осипов Г. А. Развивающиеся страны и нераспространение ядерного оружия : [монография] / Г. А. Осипов. – М. : Наука, 1990. – 175 с.
8. Стародубов В. П. Супердержавы XX века : стратегическое противоборство / В. П. Стародубов. – М. : Олма-Пресс, 2001. – 509 с.
9. Ядерная программа Франции. Справка. РИА НОВОСТИ. – 2010. – 13 февраля [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ria.ru/spravka/20100213/208867767.html#13580268364262&message=resize&relto=register&action=addClass&value=registration>.
10. Blair : Retain UK Nuclear Weapons // Arms Control Today. – January/February 2007 // [Электронный ресурс]. – Режим доступу : http://www.armscontrol.org/act/2007_01-02/Blair.
11. Chirac : Nuclear Response to Terrorism Is Possible // The Washington Post. – January 20, 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2006/01/19/AR2006011903311.html>.

Мораторій на ядерні вибухи, якого СРСР, США і Великобританія дотримувалися з 1990-1992 років, був підтриманий Францією лише в 1996 році.

Після закінчення «холодної війни» французьке керівництво переглянуло багато положень ядерної доктрини і видозмінило комплекс озброєнь. У 1996 році Франція відмовилася від наземних балістичних ракет середньої дальності (БРСД) і наземної тактичної ядерної зброї (ТЯЗ). У перспективі країна збереже в бойовому складі тільки балістичні ракети підводних човнів (БРПЧ М-51), хоча на початку ХХІ століття на озброєнні залишилися, крім 384 стратегічних боезарядів на підводних човнах, ще 80 одиниць тактичної ядерної зброї (ТЯЗ) авіаційного базування [11].

Франція сприяла безстроковому продовженню Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), після припинення ядерних випробувань підписала і ратифікувала Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань (ДВЗЯВ), а також три протоколи до Договору про без'ядерну зону в південній частині Тихого океану (Договір Раротонга). У 1997 році були ратифіковані три протоколи до Договору про створення в Африці зони, вільної від ядерної зброї (Договір Пеліндаба).

Отже, Франція та Велика Британія – активні учасниці Групи ядерних постачальників, метою яких є обмеження ризику розповсюдження ядерного озброєння шляхом установлення контролю за експортом ключових матеріалів, обладнання та технологій; які входять у Режим контролю за ракетними технологіями (РКРТ); є учасницями Вассенаарських угод з експортного контролю за звичайними озброєннями, товарами і технологіями подвійного використання (ВД) [9].

По суті, як у плані проведення політики достатності ядерної зброї, щодо договорів із роззброєння, включаючи ДНЯЗ, так і в конструктивному відношенні до інспекцій МАГАТЕ на своїх об'єктах, у строгому підході до експортному контролю Великобританія та Франція може певною мірою бути корисним прикладом для інших ядерних держав, особливо якби деякі пропозиції антиядерної опозиції країн були включені в офіційний курс.